

Житнухіна Катерина,
*викладач кафедри виховних технологій та педагогічної
творчості Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ»

Кардинальні зміни в соціально-економічному та культурному житті України, трансформація суспільного життя, ставлять особливі вимоги до формування особистості майбутнього педагога у процесі навчання у ВНЗ, як до взірця поведінки громадянина. Передусім, взірцева поведінка педагога має виявлятися у відповідальному ставленні до виконання професійних обов'язків. Зазначене наголошується і на нормативно-правовому рівнях: у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти України, «Концепції виховання дітей і молоді в національній системі освіти» та ін.

Процесу виховання майбутніх учителів у професійній підготовці ВНЗ присвячено наукові доробки В. Бабич, О. Бартків, І. Бега, І. Зязюна, О. Коберника, В. Кременя, Г. Пустовіта, Н. Ревнюк, Р. Сопівника та ін. Педагогічним умовам виховання почуття відповідальності у майбутніх фахівців приділена увага у працях В. Бондаревської, М. Левківського, О. Смалько, М. Сметанського, О. Сухомлинської та ін. Науковці одностайні: для формування почуття відповідальності у майбутніх фахівців необхідне створення відповідного виховного середовища, дотримання певних педагогічних умов. Однак у наукових джерелах досі неузгоджено поняттєвий апарат досліджуваної проблеми.

Мета статті – на основі наукових джерел здійснити коротку психолого-педагогічну характеристику сутності поняття «відповідальність особистості».

Необхідно зазначити, що у контексті з'ясування сутності поняття «відповідальне ставлення омайбутнього педагога» необхідно насамперед проаналізувати дефініції: «відповідальність» → «відповідальність особистості». З цієї

метою проаналізуємо тлумачення цих термінів у психологічних та педагогічних словниково-довідникових джерелах.

Так, поняття «відповідальність особистості» тлумачиться як:

– здійснюваний у зовнішніх (відповідальність за результати діяльності у вигляді підзвітності, покарання тощо) та внутрішніх (саморегуляція діяльності у вигляді сформованого почуття відповідальності, почуття обов'язку) формах «контроль над діяльністю суб'єкта з позицій виконання нестандартних, не прийнятих у суспільстві норм і правил»; свідоме дотримання моральних принципів та правових норм [3, с. 53];

– «здатність особистості розуміти відповідність результатів своїх дій обраним цілям, прийнятим у суспільстві або в колективі нормам, у результаті чого виникає почуття співучасті у спільній справі, а за невідповідності – почуття невиконаного обов'язку» [2, с. 550].

Таким чином, з психологічної точки зору, поняття «відповідальність», цілком логічно, трактується не лише дотично до діяльності особистості та синонімічно до поняття «обов'язок», а як почуття, критерієм чого є відповідність нормам та правилам, встановленим суспільством.

Відповідно, з педагогічної точки зору, у «Енциклопедії освіти» поняття «відповідальність особистості» аналогічно трактується як «усвідомлена необхідність співвіднесення власної поведінки із суспільними нормами та установками», <...> характеристика «будь-яких відносин, в яких перебувають люди, і стосується різних аспектів їхньої діяльності, визначаючи її спрямованість»; «...якість особистості, що розкривається у контексті із самостійністю, ініціативністю, старанністю, пунктуальністю, цілеспрямованістю»; «...психологічний стан, установка, що супроводжується емоційними переживаннями неспокою, тривоги, турботи» [1, с. 106–107].

Т. Алексєнко констатує, що поняття «відповідальність особистості» є категорією соціальною: «...завжди виражає міру відповідності дій соціальних суб'єктів взаємним вимогам, а також історичним конкретним соціальними нормам і загальним інтересам», що «...обумовлюється закономірностями сумісного проживання людей, необхідністю взаємопідпорядковувати свої інтереси й поведінку, у зв'язку з чим кожна особистість виступає

в ролі активного носія певних соціальних зобов'язень» [1, с. 107]. Дослідниця характеризує структуру та виокремлює види відповідальності особистості у залежності від соціальних норм та правил.

Отже, дефініція «відповідальність особистості» у психологічному та педагогічному контексті узгоджуються на рівні суспільно-соціальної підпорядкованості: залежно від загальноприйнятих цінностей, норм та правил з особистісним аспектом – результатом ставлення особистості щодо відповідності дотримання встановлених засад життєдіяльності у суспільстві.

Надалі у нашому дослідженні необхідно з'ясувати дефініцію «відповідальність педагога до професійної діяльності».

Список використаних джерел

1. Алексеєнко Т. Ф. Відповідальність особистості / Т. Ф. Алексеєнко // Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 106–107.
2. Новейший психолого-педагогический словарь / сост. Е. С. Рапацевич ; под. общ. ред. А. П. Астахова. – Минск: Современная школа, 2010. – 928 с.
3. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів [за заг. ред. В. Шапаря]. – Харків: Прапор, 2009. – 672 с.